

TOPONIMI IZMEĐU MJESNOGA I STANDARDNOJEZIČNOGA LIKA*

Domagoj Vidović

Institut za hrvatski jezik
e-mail: dvidovic@ihjj.hr

pregledni rad

UDK 811.163.42'373.21
81'2(497.5)
DOI 10.21861/GEOG.01.02

SAŽETAK

U ovome se radu naznačuju izazovi s kojima se stručnjaci susreću pri standardizaciji toponima. U uvodnome se dijelu rada iznosi kratak presjek povijesnoga razvoja standardizacije hrvatskih toponima. Zbog iznimne je dijalektne raznolikosti hrvatskoga jezičnog područja od XIX. stoljeća u hrvatskoj normativistici temeljno pitanje treba li i u kojoj mjeri u oblikovanje standardnojezičnih toponimskih likova uključiti mjesne i narječne značajke područja u kojima su pojedini toponimi nastali.

Ključne riječi: standardizacija toponima, Hrvatska

1. UVOD

Svojevrsnim začetkom standardizacije toponima mogu se smatrati zapisi na zemljovidima te popisi naselja različite namjene. U drugoj se polovici XX. stoljeća, ponajprije iz administrativnih potreba, standardizaciji toponima (poglavito imena hrvatskih naselja) prišlo sustavno i u okviru zakonodavne regulative. Tijekom toga su razdoblja na standardizaciju toponima nastojali utjecati pripadnici zagrebačke filološke škole i vukovci (ne samo hrvatski). Dok su pripadnici zagrebačke filološke škole u oblikovanje standardnojezičnih toponimskih likova nastojali uključiti barem neke mjesne i narječne značajke krajeva u kojima su nastajali, vukovci su nastojali ukloniti sve mjesne (posebno neštokavske) i narječne značajke te toponimske likove uskladiti s novoštokavskom (i)jekavskom normom¹ (Šimunović 2009: 127).

Jedan od prvih koraka u standardizaciji toponima zbio se početkom XX. stoljeća, točnije 29. travnja 1907. Tad je donesen *Zakon o nazivlju občina i prebivališta*, kojim je određeno da svaka općina i naselje mogu imati samo jedno ime. Konačnu odluku o standardiziranome imenu donosila je Zemaljska vlada nakon što bi se saslušali predstavnici lokalne ili područne samouprave te nakon što bi Odbor za unutarnje poslove utvrdio jesu li prijedlozi tih predstavnika usklađeni sa Zakonom o nazivlju občina i prebivališta. Postupak je, među ostalim, podrazumijevao i pravopisnu usklađenost.

* Ovaj rad napisan je u okviru projekta Hrvatski mrežni rječnik (Mrežnik) – 2. faza, koji financira Europska unija – NextGenerationEU.

¹ Usp. likove *Dionice* za Delnice, *Hlijevno* za Livno i *Spljet* za Split koje su promicali vukovci. Ti likovi nisu osluženjeni niti su ušli u opću uporabu. Za razliku od njih osluženjeni su likovi *Đurđevac* (mjesno *Đurdevec*), *Karlovac* (mjesno *Karlovec*), *Rijeka* (mjesno *Rika* i *Reka*), *Sisak* (mjesno *Sisek*), *Sljeme* (mjesno *Sleme*) i sl. Ti su likovi i danas standardnojezični.

00

01

02

03

04

Statistički ured u Zagrebu vodio je evidenciju o svim imenima i njihovim mogućim promjenama, a podupiralo ga je Zemaljsko povjerenstvo za nazivlje obćina i prebivališta u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Predsjednik Povjerenstva bio je ravnatelj Statističkoga ureda, a članove je imenovao ban. Povjerenstvo su činila: tri predstavnika Odjela za unutarnje poslove, jedan iz Odjela za bogoštovlje i nastavu, dva predstavnika Statističkoga ureda, dva predstavnika Zemaljskoga arhiva, dva člana JAZU-a, tri predstavnika Mudroslovnoga fakulteta (*historijske, geografske i filološke struke*) i dva člana izabrana na temelju prijedloga predsjednika Zemaljskoga povjerenstva za nazivlje obćina i prebivališta. Povjerenstvo je imalo i Izvršujući odbor koji je odlučivao o predmetima imenovanja novih općina i u slučajevima kad su pojedina naselja nosila ista imena (Mataija 2011: 125). U razdoblju 1918. – 1945. ukinuta su stručna tijela te su se pokušali standardizirati toponimski likovi u skladu s tadašnjom jezičnom politikom kojom se nastojalo dokinuti hrvatsko-srpske jezične razlike uglavnom na hrvatsku štetu². Pritom su se predstavnici lokalnih i područnih administrativnih jedinica opirali nametnutim rješenjima. Hrvatsku su imenoslovnu posebnost utemeljenu na dijalektnoj raznolikosti u prvoj polovici XX. stoljeća nastojali ušćuvati jezikoslovci poput pravopisca Dragutina Boranića koji je, u skladu s hrvatskom tradicijom, pri odabiru standardnojezičnoga toponimskog lika uzimao u obzir mjesne i narječne značajke posebnosti sredine unutar koje su toponimi oblikovani (Šimunović 2009: 128), a 1936. pokušajima se preimenovanja naselja čija su imena stranoga jezičnog postanja³ suprotstavio JAZU (Mataija 2011: 127–130). Tijekom Drugoga svjetskog rata vlasti su NDH mijenjale imena pojedinačnih naselja⁴. U Istri i dijelovima Dalmacije koje su Talijani dijelom zaposjeli još na koncu Prvoga svjetskog rata, a dijelom tijekom njega sustavno su se zatirali hrvatski toponimski likovi te su službenima postali isključivo talijanski. Isto se dogodilo i nakon što je Italija 1941. ovladala širim dijelovima Dalmacije. Ideološki su motivirana preimenovanja imena naselja obilježila razdoblje 1945. – 1990., kad je, primjerice, Korenica preimenovana u Titovu Korenicu, a Ploče u Kardeljevo (Mataija 2011: 136). Izvorna su imena tih naselja vraćena nakon hrvatskoga osamostaljenja⁵.

Ploče, Pločanin, Pločanka, pločanski

Plòče, G Plòčā, DI Plòčama, A Plòče, L ù Pločama / u Plòčama

Plòčanin, GA Plòčanina, DL Plòčaninu, V Plòčanine, I Plòčaninom; mn. NV Plòčani, G Plòčānā, DLI Plòčanima, A Plòčane

Plòčānka, G Plòčānkē, DL Plòčānki, A Plòčānku, V Plòčānko, I Plòčānkōm; mn. NAV Plòčānke, G Plòčānkā/Plòčānkī, DLI Plòčānkama

plòčanski

² Zoran je primjer srijemskoga naselja Križevci koje je 30-ih godina prošloga stoljeća preimenovano u *Karadžićevo* u spomen na srpskoga preporoditelja Vuka Stefanovića Karadžića, a zanimljivo je da izvorno ime toga naselja nije vraćeno ni tijekom NDH niti nakon Domovinskoga rata. S druge strane, gradić je Punat na Krku 1921. – 1943. nosio ime *Aleksandrovo* (po jugoslavenskom kralju Aleksandru I. Karađorđeviću), a 1943. vraćeno mu je izvorno ime. U Bosni i Hercegovini godine je 1928. Duvno (koje se tijekom austrijske uprave nazivao Županjac) preimenovano u *Tomislavgrad* u povodu rođenja princa Tomislava, sina kralja Aleksandra iako je stvarna motivacija za promjenu imena bila proslava 1000. obljetnice krunidbe prvoga hrvatskog kralja Tomislava. Grad je ime Tomislavgrad nosio do 1945. te ga ponovno nosi nakon 1990.

³ Primjerice, Illok je trebao biti preimenovan u *Pragovo*, a Daruvar u *Podborje* (Mataija 2011: 130).

⁴ Primjerice, kćetk se *srpski* u višerječnim ojkonimima često mijenjao u hrvatski (Mataija 2011: 133).

⁵ Na usmenome podatku zahvaljujem dr. sc. Ivi Oreškoviću, zaposleniku Državnoga arhiva u Dubrovniku.

Napomena: Stariji je mjesni lik Ploča. Potvrđen je od 1387. (spominje se luka Ploča) te još prevladava u okolici grada. Luka je na području grada tijekom francuske uprave početkom XIX. stoljeća nosila imena Porto Tolare i Port Royal, a tijekom austrijske Porto Tolero. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije preimenovana je u Aleksandrovo (po Aleksandru I. Karađorđeviću). Tijekom talijanske okupacije luka se ponovno nazivala Porto Tolero. Godine 1945. nakratko je vraćeno mjesno ime Ploča. Uz luku je nakon Drugoga svjetskog rata podignut grad koji je u dva navrata (1950. – 1954. i 1980. – 1990.) nosio ime Kardeljevo (po Edvardu Kardelju). Ime Ploče, koje je prevladavalo i za vrijeme SFR Jugoslavije (1954. – 1980.), konačno je oslužbenjeno 9. kolovoza 1990.

Prilog 1. Obradba ojkonima Ploče u bazi Etnici i ktetici na portalu Hrvatski u školi Instituta za hrvatski jezik (URL 1)

Tijekom 70-ih godina XX. stoljeća rasprava je o odnosu između mjesnoga i standardnojezičnoga lika postala jednim od ključnih pitanja hrvatske normativistike s tim da je većina hrvatskih jezikoslovaca po stavu o tome treba li mjesne i narječne značajke mjesnih govora uzimati u obzir pri standardizaciji toponimskih likova bila bliskija pripadnicima zagrebačke filološke škole nego vukovcima. Slavko Pavešić (1971: 20) u *Jezičnome savjetniku s gramatikom* navodi: „Imena naselja i njihovih stanovnika i pridjevi izvedeni od tih imena u književnome se jeziku upotrebljavaju u onom obliku u kojem ih upotrebljavaju sami oni o čijim se imenima radi.” Domeće ipak kako donosi i likove čija tvorba nije u skladu s normom. Ljudevit Jonke (1975: 33–34) smatra kako su pravopisi i suvremeni normativni priručnici nastojali pomiriti dva oprečna gledišta: da se toponimi pišu onako kako ih narod izgovara ili da se prihvate ustaljeni likovi bez obzira na značajke mjesnih govora. Stjepan Babić (1982: 65) piše o načelnome konsenzusu hrvatskih jezikoslovaca „da u književni jezik ne mogu ući likovi koji narušavaju njegovu strukturu, njegove sustave, ali sloge nestaje kad treba odrediti koje ih konkretne osobine narušavaju.” Na koncu, iako Petar Šimunović (2009: 129–137) naznačuje kako se standardizacija treba provoditi na ortoepskoj, ortografskoj, fonetskoj, morfološkoj i tvorbenoj razini uz poštivanje tradicijskoga načela i načela potvrđenosti u uporabi te poznavanje mjesnih govora unutar kojih su toponimi nastajali uz nastojanje da se izvorna imena ušćuvaju, bio je itekako svjestan nužnosti suradnje znanstvenika iz različitih znanstvenih područja i poštivanja mjesne imenoslovne baštine pri standardizaciji imena koja su „najintimniji izraz svekolikog sadržaja vezanog za jezik i zavičajnu povijest”. Uzimajući u obzir sve navedeno, Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena u svibnju je 2020. objavilo *Preporuke za standardizaciju geografskih imena u Republici Hrvatskoj – imenovanje naselja, ulica i trgova*. U *Preporuke* se nastojalo ugraditi dosadašnja iskustva i spoznaje, a one će se, ovisno o izazovima koji će se pri standardizaciji pojaviti, posuvremenjivati.

2. KAKO UTVRDITI MJESNI LIK?

Budući da je pri standardizaciji toponimskoga lika polazni lik mjesni, vrlo je važno utvrditi izvorni toponimski lik. Uoči odlaska na teren prvi je korak proučavanje dostupne literature o području na koje se odlazi. Među ostalim pregledavaju se zemljovid (povijesni, suvremeni, temeljni, katastarski itd.) kako bi se dobio početni uvid u područje koje treba istražiti. Tijekom terenskoga istraživanja treba voditi računa o više čimbenika:

1. Gustoća se toponima razlikuje ovisno o reljefnome izgledu pojedinoga područja. Ona je znatno veća u brdskim i bezvodnim nego u nizinskim i vodom bogatim područjima. Ujedno je veća i u krajevima u kojima je udio starosjedilačkoga stanovništva veći jer su u krajevima u kojima

je došlo do znatnoga iseljavanja (poput Like⁶) ili zamjene stanovništva (što je osobito često u dijelovima Slavonije, Baranje i Bačke) mnogi toponimi pali u zaborav⁷ te su se stvorili novi, koji počesto nisu usklađeni s mjesnom imenoslovnom tradicijom.

2. Ni likovi na zemljovidima nisu uvijek pouzdani. Povijesne su zemljovide vrlo često izrađivali autori koji nisu poznavali hrvatski jezik te je točnost zapisa upitna⁸. Na suvremenim se zemljovidima uza toponime počesto domeću geomorfološki nazivi kao što su *jezero*, *rt* ili *uvala*. Oni se na zemljovidima pišu velikim slovom (npr. *Jezero Parila*, *Rt Oštro*, *Uvala Duba*) iako nisu dijelom imena, pa je riječ o pravopisnoj pogrešci (ako se već navodi dodatak uza toponim, treba ga pisati malim početnim slovom, dakle: *jezero Parila*, *rt Oštro*, *uvala Duba*)⁹. S druge se strane na katarskim zemljovidima, zbog potrebe za imenovanjem određenoga referenta, čestice imenuju prema apelativima (npr. *Komin*, *Kuća*, *Kuhinja* ili *Zoganj* na Pelješcu). Toponomastičari kod takvih imenovanja moraju biti osobito oprezni jer navedeni apelativi koji preuzimaju ulogu zemljišnih imena nisu toponimi.
3. Da ni zapisi u jezikoslovnim djelima ne moraju uvijek odražavati stvarno stanje na terenu pokazuje primjer hidronima *Peruća* koji je u Akademijinu rječniku (Arj IX: 797) zapisan kao *Peruća*. Taj se lik, nepotvrđen u mjesnim govorima u Cetinskoj krajini, prenio na specijalne vojne zemljovide, a iz njih i u enciklopedije i leksikone te su trebala proći desetljeća kako bi se u službenu uporabu vratio lik *Peruća* (usp. Babić 1996: 194).
4. Da se ne može uvijek potpuno pouzdati u ispitanike, pokazuju povijesni toponimi. Tako ispitanici počesto tvrde da pojedini toponim nije mjesno potvrđen iako je obilno potvrđen u povijesnim vrelima. Tijekom vlastitih su me istraživanja u Neretvanskoj krajini ispitanici uvjerali kako je ime *Mislina* (to je ime za gornji tok rječice koja se u srednjemu toku naziva Maticom, a donjemu Prunjkom) izmišljeno iako je obilno potvrđeno u povijesnim vrelima i na zemljovidima. Mjesni je puk navedenu rječicu nazivao *Rijekom*. Slično je i s naseljem *Osobjava* na Pelješcu koje mještani danas zove Sobjava (te prema tome liku tvore etnike *Sobjavac* i *Sobjavka*) te službeno ime drže izmišljenim i nametnutim. Međutim, iz povijesnih je izvora razvidno da je lik *Osob(l)java* potvrđen duže od 600 godina te da je bio u uporabi još u prvoj polovici XX. stoljeća.
5. Pri odlasku na teren, usto, treba voditi računa o mjesnim načinima imenovanja jer se oni često ne poklapaju s administrativnim imenima. Vidljivo je to već na primjeru imena naselja jer se administrativna imena nerijetko razlikuju od terenski potvrđenih. Naime, mnoga administrativna imena sadržavaju pridjev *gornji* i *donji* (npr. *Gornji* i *Donji Karin*), a mjesno stanovništvo dva administrativna naselja koja sadržavaju te sastavnice često smatra jedinstvenim naseljem (*Karin*). Nadalje, stanovnici se, poglavito u dalmatinskome zaleđu, identificiraju s imenom župe, a ne naselja (npr. župa Raščane na granici Imotske i Vrgorske krajine obuhvaća tridesetak zaselaka, ali se stanovnik svakoga od tih zaselaka temeljno identificira s imenom župe¹⁰).

⁶ U Lici su, kako navodi Ivica Mataija (2022: 25), imena mnogih vrhova oblikovali planinari i geometri, a imena špilja i srodnih objekata uglavnom strani speleolozi, u novije vrijeme najčešće Slovaci, a u manjoj mjeri Mađari, Poljaci, Rusi, Belgijci, Nizozemci i Litavci. Mnoga su od spomenutih imena ušla u neku vrstu neslužbene ili (polu)službene uporabe. Najviše je primjera slovačkih imena (npr. *Horal*, *Fučak*, *Grepova*, *Hrncovi meandar*, *Cez celu zem*, *Kankulovska vetva*, *Žumpa*, *Fosilna chodba*, *Hermanova studnja*, *Cyklop*).

⁷ Donekle su toponimi ušćuvani u katastrima, no u krajevima u kojima je udio starosjediškoga stanovništva malen, toponimski se likovi zapisani u njima ne mogu ovjeriti.

⁸ Primjerice, Metković je na zemljovidu iz 1787. zapisan kao *Mircovich*.

⁹ Opširnije o toponimima u kartografiji vidjeti u Skračić 2011: 67–69.

¹⁰ Pritom treba napomenuti da je i jedan dio općina prozvan po tradicionalnim imenima župa bilo kao crkvenih (npr. *Pojezerje*, *Slivno*, *Zažablje*), bilo kao administrativnih (npr. *Konavle*, *Župa dubrovačka*) jedinica.

Ujedno su neka administrativna naselja nastala spajanjem imena dvaju neovisnih terenski potvrđenih naselja. Primjerice, naselje *Buk-Vlaka* nastalo je administrativnim spajanjem naselja *Buk* i dijela naselja *Vlaka*, koje se nakon razdvajanja Općine Slivno i Grada Opuzena našlo unutar opuzenskih administrativnih granica. S druge strane, ime *Plina Jezero* nastalo je spajanjem imena *Plina* (koje se odnosi na cjelokupnu župu) i sastavnice *Jezero* (kojom nije imenovano nijedno naselje u okolici). Administrativno naselje Plina Jezero, naime, obuhvaća više zaselaka župe *Plina* (npr. *Obličevac* i *Zavala*), od kojih nijedno ne sadržava sastavnicu *Jezero*. Godine 1981. naselje je Krvavac razdvojeno na administrativna naselja *Krvavac I* i *Krvavac II* te je tako prvi put uz službeno ime naselja dometnut broj. Imena *Buk-Vlaka*, *Plina Jezero* te *Krvavac I* i *Krvavac II* nisu odrazom mjesne imenoslovne tradicije te ta imena, da su se imenovateljci posavjetovali sa stručnjacima, ne bi bila nadjenuta. Skupini administrativnih imena pripadaju i različita imena oblikovana u turističke svrhe poput *Otoka života* u Malostonskome zaljevu (mjesno se otok zove Govanj) ili *Makarske rivijere* (koja se nekoć nazivala Krajinom, a danas se naziva Makarskim primorjem). Nekad su administrativna imena nužna jer za neki referent ne postoji mjesno potvrđen toponim. Tako za nesonim *Dugi otok*, koji je nastao prevođenjem imenâ *Isola Grossa*, *Isola Granda* i *Longa* zabilježenih na zemljovidima (Skračić 1998: 8), ne postoji suvremeni mjesni lik.

6. Poseban su izazov i izmjene u okolišu uvjetovane ljudskim djelovanjem, npr. stvaranje umjetnih jezera, melioracija, otvaranje kamenoloma i slično. Pri nadijevanju imena tim referentima trebalo bi voditi računa o hrvatskoj imenoslovnoj tradiciji, kojoj ne pripadaju imena kao što je *Betonara* (umjetno jezero u Podravini).

3. NEKI PROBLEMI PRI STANDARDIZACIJI

Temeljni su problemi pri standardizaciji toponima višeimenost, zapis toponimskih likova izvan štokavskoga područja te pitanje prostornoga obuhvata samoga toponima:

1. Jedan je od većih problema pri standardizaciji toponima višeimenost. Tako se područje uz donji tok rijeke Neretve od ušća te rijeke do granice s Bosnom i Hercegovinom u literaturi naziva *Dolina Neretve*, *Donjoneretvanski kraj*, *Neretvanski kraj*, *Neretvanska krajina*, *Neretvanska dolina*, *Južno Poneretavlje*, *Hrvatsko Poneretvlje*, *Delta Neretve*, *Donja Neretva*, *Neretva*, *Donjoneretvanska delta* itd., pa se postavlja pitanje koje ime odabrati jer se ne mogu sva zabilježiti na zemljovidu. Ime može ovisiti i o zemljopisnome položaju referenta, pa se neko brdo s jedne strane može nazivati *Osojem*, a s druge *Prisojem* te i tad treba odabrati službeno ime. Nadalje, pojedini toponim može imati različit prostorni obuhvat, pa tako do danas nismo posve sigurni koje su granice Like ili Dalmacije jer i mjesno stanovništvo i stručnjaci različito određuju granice tih hrvatskih pokrajina.

00

01

02

03

04

Neretvanska krajina, Neretvanin, Neretvanka, neretvanski

Nerètvanskā krājina, G Nerètvanskē krājinē, D Nerètvanskōj krājini, A Nerètvanskū krājīnu, L u Nerètvanskōj krājini, I Nerètvanskōm krājīnōm

Nerètvānin, GA Nerètvānina, DL Nerètvāninu, V Nerètvānine, I Nerètvāninom; mn. NV Nerètvāni, G Nerètvānā, DLI Nerètvānima, A Nerètvāne

Nerètvānka, G Nerètvānkē, DL Nerètvānki, A Nerètvānku, V Nerètvānko, I Nerètvānkōm; mn. NAV Nerètvānke, G Nerètvānkā/Nerètvānkī, DLI Nerètvānkama

nerètvanskī

Napomena: U mjesnoj su uporabi horonimi Neretva, Donja Neretva, Dolina Neretve i Neretvanska dolina. Povjesničari i zemljopisci upotrebljavaju i imena Hrvatsko poneretvlje, Delta Neretve, Donjoneretvanska delta, Donjoneretvanski kraj i Donje poneretavlje. U nekim se priručnicima navode etnici Neretljanin i Neretljanka te ktetik neretljanski. Njih je prvi upotrijebio Đuro Daničić te nisu potvrđeni u ranijim povijesnim vrelima niti su ikad bili u mjesnoj uporabi. Uz gore navedene standardnojezične etnike i ktetik (potvrđene od XVIII. stoljeća u djelima samih Neretvana) u povijesnim su vrelima zabilježeni etnici Nerenčanin (XVIII. stoljeće) i Neretvanac (XIX. stoljeće; u hipokorističnome je značenju i danas u mjesnoj uporabi) te ktetik neretavski (1492.). Na Pelješcu su terenski potvrđeni etnici Neretavac i Neretavka, a u prezimenskome je fondu okamenjen muški etnik Neretljak.

Prilog 2. Obradba toponima *Neretvanska krajina* u bazi *Etnici i ktetici* na portalu *Hrvatski u školi* Instituta za hrvatski jezik (URL 1)

2. Poseban je problem zapis toponimskoga lika izvan štokavskoga područja, koji je vrlo često nedosljedan. Tako su u Zagrebu zabilježeni mjesni kajkavski likovi *Savišće* i *Središće*, ali se razmjerno novo gradsko naselje naziva *Lanište* iako je, da je nazvano prema mjesnomu liku, moralo ponijeti ime *Lanišće*. Zapis toponima na kajkavskome području nastoji se ujednačiti, pa tako u *Hrvatskome pravopisu* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (HP: 7) stoji: „Dosadašnja pravopisna tradicija uglavnom dopušta i pisanje Ferenščica, Medveščak, Peščenica i Ferenščica, Medveščak, Peščenica, tj. i prema mjesnome i prema standardnojezičnome liku. Prednost dajemo likovima Ferenščica, Medveščak, Peščenica jer je tako u administrativnoj praksi uobičajeno na području na kojemu se upotrebljavaju.” Na zagrebačkome je području raznolik i odraz *jata* u toponimiji. Tako se gora nad Zagrebom naziva Medvednicom (s ekavskim odrazom *jata*), a njezin najviši vrh Sljemenom (s jekavskim, standardnojezičnim odrazom *jata*) iako se on u mjesnim govorima naziva *Sleme*¹¹.
3. Na štokavskome području također postoje razlike između mjesnoga i standardnojezičnoga lika. Poglavitito se to odnosi na toponime koji sadržavaju ili su sadržavali početni *h*, koji se izgubio u mnogim štokavskim govorima. Tako se kod Grubišnoga Polja, Čazme, Trogira i Imotskoga nalaze naselja koja nose ime *Rastovac* (< **Hrastovac*), a kod Garešnice i Đakova *Hrastovac*. Nadalje, u službenoj su uporabi na štokavskome području katkad i ojkonomi čiji je temeljni lik zabilježen u akuzativu kao što je *Kučiće* (nominativni je lik *Kučići*) kod Omiša, a u neslužbenoj su uporabi takva imena i znatno istočnije, od Neretvanske krajine (npr. *Galoviće*, *Goračice*, *Komazine*) do Boke kotorske (npr. *Belane*, *Bogdašice*, *Krašice*).

¹¹ Problem je bilježenja *jata* prisutan i na štokavskome području. Tako je most nedaleko od Ploča nazvan *Most Crna Rijeka* iako je ime mosta motivirano prema hidronimu *Crna rika*. Usto je pri imenovanju mosta došlo do pravopisne pogreške jer se riječ *rijeka* po hrvatskim pravopisnim pravilima trebala pisati malim slovom. U Bosni i Hercegovini je, pak, ime *Lištica* 1991. promijenjeno u *Široki Brijeg* iako su *Širokobriježani* ikavci te je najstariji ojkonomski lik *Široki Brig*.

4. U toponima koji se odnose na referent s većim prostornim obuhvatom mogu se pojaviti različite etimološke istovrijednice koje se naglasno ili fonološki razlikuju zbog toga što stanovnici područja na koje se referent odnosi govore različitim dijalektima ili narječjima. Tako Brač čakavci nazivaju *Brōč*, *Brōc* i (najrjeđe) *Brăč*, a standardnojezični lik *Brăč* u uporabi je u samo jedinome štokavskom bračkom naselju, Sumartinu.

Brač, Bračanin, Bračanka, brački

Brōč, G Brăča, DL Brăču, A Brōč, I Brăčem

Brăčanin, GA Brăčanina, DL Brăčaninu, V Brăčanine, I Brăčaninom; mn. NV Brăčani, G Brăčānā, DLI Brăčanima, A Brăčane

Brăčanka, G Brăčānkē, DL Brăčānki, A Brăčānku, V Brăčānko, I Brăčānkōm; mn. NAV Brăčānke, G Brăčānkā/Brăčānkī, DLI Brăčānkama

brōčkī

Napomena: Mjesno se ime otoka različito izgovara. Uz standardnojezični su lik (potvrđen u Sumartinu, jedinomu štokavskom naselju na otoku) potvrđeni različiti čakavski likovi (npr. *Brac*, *Broc* i *Broč*) te etnici tvoreni od tih likova (npr. *Bracanin*, *Brocanin*, *Bročanin*, *Bračka*, *Broško*).

Prilog 3. Obradba nesonima Brač u bazi *Etnici i ktetici* na portalu *Hrvatski u školi* Instituta za hrvatski jezik (URL 1)¹²

Kako bi se prevladali postojeći problemi, Povjerenstvo je za standardizaciju geografskih imena 11. travnja 2022. izradilo *Metodologiju postupanja u standardizaciji geografskih imena u bazi Registra geografskih imena* koja sadržava sedam načela:

1. Pri postupku standardizacije uvijek se polazi od mjesnoga lika uz iznimku toponimskih likova koji odstupaju od mjesnoga lika, ali su se ustalili prema tradicijskome načelu (npr. *Osiijek*, *Rijeka*, *Dugi otok* itd.).
2. Geografska imena moraju biti grafijski i fonološki (zapisuju se isključivo slovima hrvatske abecede) te pravopisno (dosljedno se provode pravila pisanja velikoga i maloga slova te glasovne promjene; npr. *Pothum* i *Potkula*, a ne *Podhum* i *Podkula*) prilagođena hrvatskomu standardnom jeziku.
3. Mjesni se likovi dodatno prilagođuju i kad je polazni mjesni lik proziran s dijakronijskoga stajališta bez obzira na to što ih se može zapisati slovima hrvatske abecede (mjesni likovi kao što su *Stori Grad*, *Kun*, *For* ili *Vidova gora* ne zamjenjuju likove *Stari Grad*, *Tkon*, *Hvar* ili *Vidova gora*).

¹² Opširnije o tvorbi standardnojezičnih etnika od imena naselja koja ne pripadaju štokavskom području na primjeru bračkih etnika i ktetika vidjeti u Lasić i Nigoević 2020.

Hvar, Hvaranin, Hvaranka, hvarski

Hvâr, G Hvára, D Hváru, A Hvâr, L u/na Hváru, I Hvárom

Hváranin, GA Hváranina, DL Hváraninu, V Hváranine, I Hváraninom; mn. NV Hvárani, G Hvárānā, DLI Hváranima, A Hvárane

Hvárānka, G Hvārānkē, DL Hvārānki, A Hvārānku, V Hvārānko, I Hvārānkōm; mn. NAV Hvārānke, G Hvārānkā/Hvārānkī, DLI Hvārānkama

hvarski

Napomena: Kad se misli na otok, lokativ dolazi isključivo uz prijedlog na, a kad se misli na istoimeno naselje, isključivo uz prijedlog u. Današnje je mjesno čakavsko ime otoka i istoimenoga grada Fõr, a štokavsko Fâr. Najčešće su potvrđeni čakavski etnici Forānin i Fõrka te ktetik fõrski, a štokavski Fāranin i Fârka te fârski. Zabilježen je ujedno povijesni ženski ktetik Hvarkinja. U prezimenima su okamenjeni etnici Hvarac i Farac.

Prilog 4. Obradba nesonima Hvar u bazi *Etnici i ktetici* na portalu *Hrvatski u školi* Instituta za hrvatski jezik (URL 1)

4. Pri odabiru službenoga lika treba voditi računa o načelu ovjerenosti i potvrđenosti u uporabi (u mjesnim govorima, ali i na kartama, u atlasima te povijesnim i drugim vrelima).
5. U postupku standardizacije primjenjuje se načelo otvorenosti prema korisnicima.
6. U postupku standardizacije provodi se načelo jednostavnosti (teži se jednomu standardiziranom toponimskom liku).
7. U postupku standardizacije primjenjuje se načelo sustavnosti, poglavito pri standardizaciji dosad nestandardiziranih imena (npr. standardiziraju se isključivo nastavci *-išće i -ščak* kako bi se izbjeglo dosadašnje dvojako bilježenje navedenih nastavaka *-išće/-išče i -ščak/-ščak*)."

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

Vrlo je teško postaviti granicu do koje se mjere standardnojezični toponimski likovi mogu oblikovati prema mjesnima. U radu Povjerenstva za standardizaciju geografskih imena odlučeno je da se toponimi djelomično prilagode čak i kad se mogu zabilježiti glasovima hrvatskoga standardnog jezika (npr. mjesni lik *Vidovo gora* za *Vidovu goru*) upravo kako se ne bi prekršilo tradicijsko načelo.

Međutim, u nekim su općinama u suradnji s onomastičarima, prije osnutka Povjerenstva, imena ulica i trgova zadržala i neke mjesne fonološke značajke. Tako u Pučišćima na otoku Braču ulice nose imena *Botak*, *Put Molega Raca* ili *Put Rogoja* (da su se prilagođivali fonološkomu sustavu hrvatskoga standardnog jezika, imena bi glasila *Batak*, *Put Maloga Ratca* i *Put Rogaja*), no imena se naselja nisu dodatno prilagođivala (*Pražnica* nisu postala *Prožnica*) niti su likovi u kojima su se zadržale te fonološke značajke ucrtani na zemljovide (npr. oronim *Čad* nije promijenjen u *Čod*).

Pitanje prilagodbe mjesnih toponimskih likova i njihova uklapanja u hrvatski standardni jezik nije, dakle, još konačno riješeno, no već duže od stoljeća hrvatski jezikoslovci (uključujući i vukovce) pri standardizaciji toponima uzimaju u obzir mjesne likove. Standardizacija se toponima nastoji ujednačiti primjenom određenih glasovnih i morfoloških načela (toponimi se bilježe hrvatskim standardnojezičnim slovopisom te se barem djelomično i morfološki prilagođuju), administrativne

prakse (ujednačivanje zapisa skupa -šč-/-šć- u toponimima s kajkavskoga područja) te tradicijskoga načela (jer bismo, da ga ne poštujemo, morali promijeniti čak i ime jednoga od četiriju najvećih hrvatskih gradova, Rijeke). U tome je postupku ključna uloga Povjerenstva koje standardizaciji toponima prilazi sustavno, sveobuhvatno i multidisciplinarno.

LITERATURA

- ARJ IX= *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. IX (obradio: Tomo Maretić). 1924. – 1927. JAZU. Zagreb.
- Babić, Stjepan. 1982. O razlikama između narodnih i službenih imena mjesta u SR Hrvatskoj. *Jezik* 3. 65–74.
- Babić, Stjepan. 1996. Peruća ili Peruča? *Jezik* 44/5. 193–195.
- HP = Birtić, Matea; Blagus Bartolec, Goranka; Hudeček, Lana; Jozić, Željko; Kovačević, Barbara; Lewis, Kristian; Matas Ivanković, Ivana; Mihaljević, Milica; Milković, Alen; Ramadanović, Ermina; Stojanov, Tomislav, Štrkalj Despot, Kristina. 2013. *Hrvatski pravopis*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- Jonke, Ljudevit, 1975. Standardizacija imena mjesta. *Jezik* 2. 33–36.
- Lasić, Josip; Nigoević, Magdalena. 2020. Tvorbeni oblici etnika otoka Brača. *Periferno u hrvatskom jeziku, kulturi i društvu*. Ur. Bońkowski, Robert; Lukić, Milica; Mićanović, Krešimir; Pycia-Košćak, Paulina; Zubčić, Sanja. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice. 187–200.
- Mataija, Ivica. 2011. Promjene imena naselja na hrvatskome području u svjetlu administrativnih određenja od 1860. do 1990. godine. *Folia onomastica Croatica* 20. 121–149.
- Mataija, Ivica. 2022. Specificity of the Northern Velebit Speleonyms. *Magistra ladertina* 17/1. 9–44.
- Metodologija postupanja u standardizaciji geografskih imena u bazi Registra geografskih imena, https://rgi.dgu.hr/wp-content/uploads/2022/05/Metodologija-postupanja-u-standardizaciji-GI_v1.pdf. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. 2022. (pristupljeno 29. studenoga 2023.).
- Pavešić, Slavko (ur.). 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Matica hrvatska. Zagreb.
- Preporuke za standardizaciju geografskih imena u Republici Hrvatskoj - imenovanje naselja, ulica i trgova, <https://rgi.dgu.hr/wp-content/uploads/2020/12/Preporuke-za-standardizaciju-geografskih-imena-u-Republici-Hrvatskoj-imenovanje-naselja-ulica-i-trgova.pdf>. Povjerenstvo za standardizaciju geografskih imena. 2020. (pristupljeno 1. prosinca 2023.).
- Skračić, Vladimir. 1998. Toponomastička građa Dugog otoka. *Čakavska rič* XXVI/1–2. 5–23.
- Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Sveučilište u Zadru. Zadar.
- Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Golden marketing – Tehnička knjiga. Zagreb.
- URL 1: Hrvatski u školi – etnici i ktetici, <http://hrvatski.hr/etnici-i-ktetici/> (pristupljeno 12. prosinca 2023.).

00

01

02

03

04

TOPONYMS BETWEEN THE LOCAL AND STANDARD LANGUAGE FORM

This paper analyzes the challenges that the experts face while standardizing toponyms. The introduction gives a short overview of the historical development of standardization of Croatian toponyms. Due to the dialectological diversity of the Croatian area from the XIX century, a key question of Croatian standardology arose: is it necessary and to what extent to include local forms and dialectal features in forming standard forms of toponyms in the area of origin of certain toponyms?

Keywords: toponyms, standardization, local form, language diversity

00

01

02

03

04